

ความเชื่อเรื่องแม่โพสพกับการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทย ชุดนาฏลีลาบูชาแม่โพสพ Belief in Mae Phosop and the Creation of Thai Dance: Natayalila Bucha Mae Phosop

อูรารมย์ จันทมาลา^{1*} และศุภกร ฉลองภาค²

Ourarom Chantamala^{1*} and Supakorn Chalongsak²

^{1,2}อาจารย์ คณะศิลปกรรมศาสตร์และวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

^{1,2}Lecturer from the Faculty of Fine-Applied Arts and Cultural Science Mahasarakham University

*Corresponding Author Email: ourarom.2502@gmail.com

Received: 11 September 2025 Revised: 13 November 2025 Accepted: 16 November 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับแม่โพสพในประเพณีบุญเบิกฟ้า จังหวัดมหาสารคาม 2. เพื่อศึกษากระบวนการทำการแสดง ชุดนาฏลีลาบูชาแม่โพสพ และ 3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของความเชื่อเรื่องแม่โพสพกับการแสดง ชุดนาฏลีลาบูชาแม่โพสพ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีเครื่องมือการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ โดยมีกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 35 คน ที่มาจากการเลือกแบบเจาะจง แล้วนำข้อมูลที่รวบรวมได้จากแบบสัมภาษณ์และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง มาวิเคราะห์ในเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า 1) ความเชื่อเกี่ยวกับแม่โพสพในประเพณีบุญเบิกฟ้า จังหวัดมหาสารคาม “บุญเบิกฟ้า” เป็นพิธีกรรมหนึ่งของชาวอีสานที่ได้ถือปฏิบัติสืบเนื่องการมาแต่โบราณ โดยกำหนดเอาวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 เป็นวันเริ่มกระทำพิธี ด้วยเชื่อว่าในวันและเวลาดังกล่าวฟ้าจะไข (เปิด) ประตูฝนสู่โลกมนุษย์ เกษตรกรก็จะเตรียมงานเพาะปลูก นาข้าวจะอุดมสมบูรณ์ด้วยบารมีของแม่โพสพ 2) กระบวนการทำการแสดงชุด นาฏลีลาบูชาแม่โพสพ เป็นการสร้างสรรค์ในประเพณีพิธีกรรม และความเชื่อของชุมชนอีสาน โดยมีแนวคิดและแรงบันดาลใจจากความเชื่อเกี่ยวกับแม่โพสพ รูปแบบการแสดงต้องการสื่อถึงความสำคัญของแม่โพสพ ดนตรีและทำนองเพลงประกอบด้วยทำนองสรภัญญะ เพลงต้นลาวแพน และเพลงที่เรียบเรียงขึ้นใหม่ เครื่องแต่งกายเป็นแบบนางในประยุกต์ร่วมสมัย ผู้แสดงเป็นหญิงล้วน และกระบวนการใช้ท่ารำตามแบบนาฏศิลป์ไทยผสมผสานกับท่าพ้องแบบพื้นบ้าน และ 3) ในพิธีบวงสรวงบูชาแม่โพสพ มีการแสดงชุดนาฏลีลาบูชาแม่โพสพ จากความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับประเพณีบุญเบิกฟ้า เป็นความเชื่อจากการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเกษตรเป็นจุดสำคัญ การจัดงานประเพณีบุญเบิกฟ้า จังหวัดมหาสารคาม และได้ประดิษฐ์ท่ารำในการแสดงนี้ ในรูปแบบการผสมผสานคือ ท่ารำที่นำมาจากท่านาฏศิลป์ไทย ซึ่งมาจากท่ารำในการรำแม่บทใหญ่และท่าพ้องจากแม่บทของอีสาน ท่ารำที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ เป็นท่ารำที่ใช้ในการเชื่อมจากท่าหนึ่งไปยังอีกท่าหนึ่ง ท่ารำที่ใช้สื่อความหมาย จะเป็นท่ารำตามบทร้องที่แสดงถึงคุณูปการของแม่โพสพต่อแผ่นดิน และความอุดมสมบูรณ์ของพืชพรรณที่พืชไร่ไร่วางของรวงข้าวที่สวยงาม

คำสำคัญ: ความเชื่อ, แม่โพสพ, การสร้างสรรค์

Abstract

This research consists purposes were 1. to Study the beliefs and creation of dramatic arts based on the belief in Mae Phosop in the Boon Beik Fa tradition in Maha Sarakham Province 2. to Study the dance movements of the Mae Phosop worship dance performance and 3. to Study the relationship between the belief in Mae Phosop and the Mae Phosop worship dance performance. This is a qualitative research study. The research instrument used was an interview form. The target group consisted of 35 participants selected through purposive sampling. The data collected from the interviews and related documents were analyzed using descriptive analysis. The findings revealed that 1) Beliefs about Mae Posop in the “Boon Boerk Fah” Tradition of Maha Sarakham Province “Boon Boerk Fah” is a traditional Isan ritual that has been practiced since ancient times. The ceremony is performed on the 3rd waxing moon of the third lunar month, based on the belief that on this day the heavens open the gate for rain to enter the human world. Farmers then prepare for the upcoming planting season, believing that rice fields will become fertile through the grace and blessings of Mae Posop, the Rice Goddess 2) The Choreographic Process of the Nataleela Bucha Mae Posop Dance Performance This creative dance composition draws on the rituals and beliefs of the Isan community, inspired by the reverence for Mae Posop. The performance aims to convey the significance of Mae Posop. The accompanying music includes the soraphanya melody, Ton Lao Paen and newly arranged compositions. The costumes follow a contemporary adaptation of traditional female court attire, and all performers are women. The choreography blends classical Thai dance movements with traditional Isan fon dance elements and 3) The Role of the Nataleela Bucha Mae Posop Dance in the Worship Ceremony During the worship ceremony dedicated to Mae Posop, the Nataleela Bucha Mae Posop performance is presented, reflecting beliefs associated with the Boon Boerk Fah tradition. These beliefs stem from agricultural rituals regarded as essential to community life. The tradition is celebrated annually in Maha Sarakham Province. The choreography for this performance incorporates a hybrid style Movements drawn from classical Thai dance, particularly from major foundational dance sequences (Mae Bot Yai), Movements from traditional Isan dance repertoires and Newly created movements used to connect one gesture to another.

Keywords: Belief, Mae Phosop, Creation

บทนำ

แม่โผสพ คือ แม่ข้าวของคนพื้นเมืองที่เกี่ยวข้องกับขวัญข้าว ชาวนาดั้งเดิมนับถือศาสนาผี ซึ่งเชื่อว่าข้าวมีขวัญ ดังนั้นข้าวมีชีวิตไม่ต่างจากคน คือต้นข้าวตายได้ ส่วนขวัญข้าวไม่ตาย แต่เคลื่อนไหวอยู่ในอีกมิติหนึ่งที่จับต้องไม่ได้ มองไม่เห็น ก่อนทำนาหว่านข้าว ชาวนาดั้งเดิมเชื่อว่าการใช้ของมีคมตัดเส้นเลือดของแม่ดินขาดจากการให้เลือดของนางไหลเป็นน้ำเลี้ยงข้าวในนา (จิตต์ วงษ์เทศ, 2567) ความเชื่อเหล่านี้ล้วนเกิดจากความเชื่อและศรัทธาในแม่โผสพว่าจะสามารถถลันตาลให้ตนเองและครอบครัวประสบแต่ความสุข และมีข้าวพืชออกผลผลิตให้แก่กิจกรรม มีการสร้างสรรค์นาฏกรรมไทยหรือนาฏยประดิษฐ์ขึ้นเพื่อใช้ในการบวงสรวงหรือบูชาพระแม่โผสพเฉพาะแต่ละท้องถิ่น นาฏยศิลป์อยู่ควบคู่กับสังคมมนุษย์มาตั้งแต่มนุษย์เริ่มมีพัฒนาการทางสังคม จึงได้มีพัฒนาการไปพร้อม ๆ กับการขยายตัวทางด้านสังคมของมนุษย์ในแต่ละพื้นที่ จากอดีตที่ผ่านมามนุษย์ได้ใช้นาฏยศิลป์เป็นเครื่องมือในการสื่อสารถ่ายทอดเรื่องราว ระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง สื่อสารระหว่างมนุษย์กับสิ่งอื่น เช่น สิ่งเหนือธรรมชาติที่มนุษย์ยำเกรงตลอดจนการใช้เพื่อการเกษตร และนันทนาการ (กำจร สุนพงษ์ศรี, 2554)

การสร้างสรรคงานนาฏศิลป์ไทยรูปแบบใหม่ ๆ มีปรากฏให้เห็นอยู่เรื่อยมา เช่น ในสมัยรัชกาลที่ 5 เจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์ ได้ตามเสด็จ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ไปราชการที่ยุโรป และได้มีโอกาสชมการแสดงอุปรากร จึงเกิดความชอบใจจึงได้นำแนวคิด ในการร้องเพลงระหว่างการแสดงมาใช้ โดยให้นักแสดงร้องเพลงในขณะที่มีการบรรเลงดนตรี และยังได้นำลักษณะการรำของละครในมาผสมกับลักษณะการดำเนินเรื่องอย่างรวดเร็วของละครนอกมาใช้ ทำให้เกิดเป็นละครดึกดำบรรพ์ขึ้น จะเห็นว่าการสร้างสรรค์เหล่านี้ เกิดมาจาก ความต้องการอยากลองสิ่งใหม่ และต้องการหลุดออกจากกรอบ หรือขนบจารีต ในการแสดงแบบเก่าประกอบกับการได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตก (จุติกา โกศลเหมมณี, 2556, น.1-3) จึงทำให้ศิลปินมีความคิดที่จะสร้างสรรค์งานในรูปแบบใหม่ขึ้น

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการความเชื่อเรื่องแม่โผสพกับการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทยที่เกิดขึ้นในพิธีกรรมและประเพณี ผ่านมุมมองทางวิชาการทางด้านศิลปะการแสดง ผู้วิจัยได้เล็งเห็นประเด็นสำคัญทางวิชาการด้านศิลปะการแสดงที่มีความสำคัญกับสังคมวัฒนธรรมในระดับท้องถิ่น จนนำไปสู่การประกอบสร้างนาฏกรรมไทยที่เกิดจากความศรัทธาพระโผสพ ที่ต้องใช้กระบวนการออกแบบที่ต้องเข้าถึงบริบททั้งในส่วนในพื้นที่และองค์ประกอบของนาฏกรรมที่ตอบรับกับปรากฏการณ์และเป้าประสงค์ของการการวิจัย

ดังนั้น จากความเชื่อเรื่องแม่โผสพในประเพณีบุญเบิกฟ้า จังหวัดมหาสารคาม ที่เกิดขึ้นในพิธีกรรมและประเพณีที่มีความสำคัญกับสังคมวัฒนธรรมในระดับท้องถิ่น จนนำไปสู่การประกอบสร้างนาฏกรรมไทยที่เกิดจากความศรัทธาพระแม่โผสพ ที่ต้องใช้กระบวนการออกแบบที่ต้องเข้าไปตั้งบริบทที่ในทางของพื้นที่และองค์ประกอบของกระบวนการการแสดงชุด นาฏลีลาบูชาแม่โผสพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับแม่โผสพในประเพณีบุญเบิกฟ้า จังหวัดมหาสารคาม
2. เพื่อศึกษากระบวนการทำรายการแสดง ชุดนาฏลีลาบูชาแม่โผสพ
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของความเชื่อเรื่องแม่โผสพกับการแสดง ชุดนาฏลีลาบูชาแม่โผสพ

การบททวนวรรณกรรม

ความเชื่อเรื่องแม่โพสพกับการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทย ชุด นาฏลีลาบูชาแม่โพสพ ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรม คือ “นาฏยประดิษฐ์” หมายถึง การคิด การออกแบบ การสร้างสรรค์ แนวคิด รูปแบบ กลวิธีทางนาฏศิลป์ชุดหนึ่ง ที่แสดงโดยผู้แสดงคนเดียว หรือหลายคน ทั้งนี้รวมถึงการปรับปรุงผลงานในอดีต นาฏยประดิษฐ์ จึงเป็นการทำงานที่ครอบคลุมปรัชญา เนื้อหา ความหมาย ท่ารำ ท่าเต้น การแปรแถว การตั้งซุ้ม การแสดงเดี่ยว การแสดงหมู่ การกำหนดดนตรี เพลง เครื่องแต่งกาย ฉาก และส่วนประกอบอื่น ๆ ที่สำคัญในการทำให้นาฏศิลป์ชุดหนึ่ง ๆ สมบูรณ์ตามที่ตั้งใจไว้ และได้กล่าวถึงแนวทางหลัก ๆ ในการกำหนดรูปแบบของนาฏศิลป์ชุดใหม่ได้ 4 แนวคือ 1) การกำหนดให้อยู่ในหนึ่งนาฏยจาริต นักนาฏยประดิษฐ์ทั่วไปนิยมสร้างสรรค์ผลงานในแนวนี้ เพราะมีกฎเกณฑ์ เน้นการนำท่ารำฉบับหลวงมาใช้ประดิษฐ์นาฏศิลป์ เช่นนี้มีให้เห็นทั่วไปในงานมงคลต่าง ๆ เช่นการรำถวายพร 2) กำหนดให้เป็นการผสมหลายนาฏยจาริต นักนาฏยประดิษฐ์ที่มุ่งแหวกแนวออกไปจากจาริตเดิม โดยการนำเอาจาริต ตั้งแต่สองชนิดขึ้นไปมาผสมกัน เช่น การผสมรำไทยกับบัลเลต์ การผสมรำไทยกับคอนเทมปอรารี่ด้านซำการฟ้อนอีสานกับรำของญี่ปุ่น เป็นต้น 3) กำหนดให้ประยุกต์จากนาฏยจาริตเดิม การคิดสร้างสรรค์ในลักษณะนี้ มักอาศัยเพียงเอกลักษณ์ หรือลักษณะเด่น เป็นหลักนอกนั้นก็บุกเบิกแสวงหาท่าทางใหม่ ๆ มาใช้ในการออกแบบ เพื่อให้ผลงานดูแปลกใหม่ทันสมัย เช่น การที่นักนาฏยประดิษฐ์ชาวเอเชีย นำเอาท่ามวยพื้นเมืองที่เรียกว่า ซิลัต มาแปลงเป็นระบำสมัยใหม่ โดยการนำเอาท่ายืนเปิดเหลี่ยม ท่าชก ท่าปิดป้อง มาเป็นหลัก แล้วเสริมท่าต่าง ๆ เข้าไปให้มีความหมายใหม่ตามที่ตนต้องการ แต่ก็จะปรับให้ดูกลมกลืนกับนาฏยจาริตเดิมเพื่อความมีเอกภาพ โดยที่ผลงานใหม่มีความต่อเนื่องกับอดีต 4) กำหนดให้อยู่นอกนาฏยจาริตเดิม นักนาฏยประดิษฐ์ในปัจจุบันได้พยายามค้นคว้าหาแบบนาฏศิลป์ใหม่ ๆ โดยไม่นำเอาอดีตมาปะปน เพราะการนำสมบัติทางวัฒนธรรมของอดีตมาใช้ในผลงานก็อาจไม่สะท้อนความเป็นศิลปะปัจจุบันได้ดีพอ เช่น บูโต ซึ่งเป็นนาฏศิลป์สมัยใหม่ของญี่ปุ่น เป็นต้น (สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2547, น.216-218)

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ได้แก่ จำนวน 35 คน ที่มาจากการเลือกแบบเจาะจง ประกอบด้วย 1) กลุ่มผู้รู้ ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทย ผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรี ประชาชนชาวบ้าน จำนวน 5 คน 2) กลุ่มผู้ปฏิบัติ ได้แก่ คณาจารย์และผู้แสดงนาฏลีลาบูชาแม่โพสพ จำนวน 10 คน และ 3) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป ได้แก่ ประชาชนทั่วไป จำนวน 20 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ (Interview) ประกอบด้วย 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์ ตอนที่ 2 ประเด็นข้อคำถามตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และตอนที่ 3 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ เพิ่มเติม มีลักษณะเป็นแบบปลายเปิด (Open Ended) อีกทั้ง ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ไปให้ผู้เชี่ยวชาญช่วยตรวจสอบ กลั่นกรองจำนวน 3 ท่าน ได้แก่ (1) ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษา (2) ผู้เชี่ยวชาญด้านโครงสร้างข้อคำถาม และ (3) ผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาสาระสำคัญ ตลอดจน ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ไปทดลอง (Try Out) สัมภาษณ์กับกลุ่มทดลองที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายจริง จำนวน 30 คน เพื่อหาข้อบกพร่อง ข้อแก้ไข ข้อเสนอแนะให้แบบสัมภาษณ์มีความถูกต้องและสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ 1) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร หนังสือ บทความ งานวิจัย ข้อมูลสารสนเทศจากอินเทอร์เน็ต ภาพถ่าย และสื่อวีดิทัศน์ จากนั้นทำการจัดหมวดหมู่ข้อมูล จำแนกตามวัตถุประสงค์ และ 2) ข้อมูลภาคสนาม ได้แก่

การลงพื้นที่ร่วมในประเพณีบุญเบิกฟ้า จังหวัดมหาสารคาม สัมภาษณ์ผู้รู้ ผู้ปฏิบัติ และประชาชน เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการสืบค้นข้อมูลที่ไม่ปรากฏในเอกสาร และตรวจสอบข้อมูล

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมจากเอกสารและข้อมูลภาคสนามที่ได้จากการสังเกต สัมภาษณ์ มาทำการวิเคราะห์และนำเสนอด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยสามารถจำแนกผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. ความเชื่อเกี่ยวกับแม่โพสพในประเพณีบุญเบิกฟ้า จังหวัดมหาสารคาม

ผลการวิจัยพบว่า พิธีกรรมในประเพณีบุญเบิกฟ้าในด้านกระบวนการ ขั้นตอน และองค์ประกอบต่างๆ ความเป็นมาของประเพณีบุญเบิกฟ้า จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งบุญเบิกฟ้าเป็นพิธีกรรมของชาวอีสานที่ได้ถือปฏิบัติสืบเนื่องกันมาแต่โบราณ โดยถือกำหนดเอาวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 เป็นวันเริ่มกระทำพิธี ด้วยเชื่อว่าในวันและเวลาดังกล่าว (เปิด) ประตูผาให้พรังพรสุโลกมนุษย์ เกษตรกรก็จะเตรียมการเพาะปลูก การทำบุญเบิกฟ้ามีมูลเหตุปัจจัยหลายประการ เช่น กำหนดหมายจากเสียงครวญของฟ้า กำบังขวัญข้าวที่บนยั้งฉาง และขบวนหว่านปุ๋ยใส่นา เป็นต้น (บุญยงค์ เกศเทศ, 2538, น.8-12) การจัดงานบุญเบิกฟ้า จังหวัดมหาสารคาม เป็นความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตร การบูชาแม่โพสพเพื่อความอุดมสมบูรณ์ การจัดงานประกอบด้วย 1) องค์ประกอบของพิธีกรรมบุญเบิกฟ้า จังหวัดมหาสารคาม จุดเน้นที่สำคัญเกี่ยวกับการเกษตร ซึ่งมีอยู่ 5 ลำดับขั้นตอน คือ การสวดชุมนุมเทวดา การสวดขับไล่ภูตผีปีศาจแห่งความชั่วร้าย การสวดสู่ขวัญปุ๋ยและเมล็ดธัญพืช และการทำพิธีเสี่ยงทาย นอกจากนั้นก็จะมีการฟ้อนรำบวงสรวง และการนำปุ๋ยใส่ในแปลงไร่นาจำลอง และ 2) คติความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีบุญเบิกฟ้า ได้แก่ ความเชื่อที่เกี่ยวกับช่วงระยะเวลา ซึ่งเป็นความเชื่อที่สำคัญ เพราะเป็นต้นเค้าหรือที่มาของงานประเพณี ความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ ความเชื่อเกี่ยวกับบุคคล ความเชื่อเกี่ยวกับวัตถุสิ่งของเครื่องใช้ และความเชื่อเกี่ยวกับวิธีการประกอบพิธีกรรม

2. กระบวนทำรำการแสดงชุด นาฏลีลาบูชาแม่โพสพ จากการบูชาแม่โพสพตามความเชื่อมีแนวทางในการสร้างสรรค์

ผลการวิจัยพบว่า กระบวนทำรำการแสดงชุด นาฏลีลาบูชาแม่โพสพ จากการบูชาแม่โพสพตามความเชื่อมีแนวทางในการสร้างสรรค์ ผู้วิจัยสามารถจำแนกผลได้ ดังนี้

2.1 กำหนดแนวความคิด มาจากประเพณีบุญเบิกฟ้า เพื่อสร้างขวัญกำลังใจของชาวอีสาน โดยเฉพาะแม่โพสพที่ต้องมีการบวงสรวงเป็นประจำทุกปี ตามความเชื่อในตำนานของเทพีแห่งข้าว สนองตอบต่อศรัทธาและพลังแห่งความเชื่อของชุมชน

2.2 การออกแบบการแสดง เป็นการผสมผสานแบบแผนทางนาฏศิลป์ไทยกับความเป็นพื้นถิ่นอีสาน เพื่อให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของพิธีกรรม นำเสนอรูปแบบของระบำหญิงล้วน มีรวงข้าวเป็นสัญลักษณ์และอุปกรณ์การแสดง การเคลื่อนไหวร่างกายร่ายรำประกอบบทร้อง และทำนองดนตรีเพื่อสื่อให้เห็นถึงบุญคุณแห่งข้าวและความสำคัญของเทพแห่งข้าว

2.3 รูปแบบการแสดง กำหนดรูปแบบการแสดงโดยนำท่ารำแบบนาฏศิลป์ไทยผสมผสานกับนาฏศิลป์พื้นเมือง

รูปภาพที่ 1 ทำพรหมลีหน้า (อุรารมย์ จันทมาลา, 2567)

รูปภาพที่ 2 ทำไหว้ (อุรารมย์ จันทมาลา, 2567)

2.4 ท่วงทำนองเพลงและดนตรี ใช้การสื่อสารทำรำประกอบดนตรีและบทร้อง บทร้องระบำนานวลีลาบูชาแม่โพสพ เป็นคำประพันธ์ที่ประกอบด้วยกาพย์ยานี 11 เป็นบทนาในการสรรเสริญแม่โพสพ และบทร้องที่สองเป็นกลอนแปดที่กล่าวถึงความอุดมสมบูรณ์ที่แม่โพสพมีต่อพืชพันธุ์ต่างๆ เนื้อร้องที่มีความหมายจะทำให้ทำรำที่ประดิษฐ์ขึ้นให้มีความหมายตรงหรือสอดคล้องในกระบวนการนาฏยประดิษฐ์ของผู้ออกแบบทำรำ แต่ต้องคำนึงถึงความสวยงามของลีลาและกระบวนการทำรำเป็นสำคัญ

บทร้องการแสดงชุด นานวลีลาบูชาแม่โพสพ

-ปี่พาทย์บรรเลงขลุ่ย-

-ร้องเพลงสรภัญญะ-

รวงงาม อร่ามเรือง

ชูช่อเอื้อง ทิวประไพ

ปรากฏเทพ นิมิตกาย	ศรโพสพ สกนธ์พรรณ
บันดาล ธัญผล	ไธนาตล อุดมอนันต์
พลิกพื้น แผ่นดินธรรม	สิริสวัสดิ์ วัฒนา
-ร้องเพลงต้นลาวแพน-	
งามเอียงงามแท้แม่โพสพ	ชนนอบนบบุชิตเหนือเกศา
เทพเจ้าแห่งพืชพันธุ์และธัญญา	คุณมหาเลอล้านาสมบุรณ์
ทั่วธานีเนศวร์เกษตรสินธุ์	ล้วนหล่อเลี้ยงชีวินมีเสื่อมสุญ
องค์เทพผู้งามเสริมแลเพิ่มพูน	คอยเกื้อกูลอำนวยผลดลโชคชัย
ขอให้ผืนพสุธาทองน่านี	เขียวขจีชูช่องามอร่ามสไว
สมบุรณ์ทั้งถิ่นแคว้นแดนเกรียงไกร	พระประธานโพสพให้ชัยมงคล

-ปีพาทย์บรรเลงเพลงระบำ-

ทำนองดนตรีแบ่งออกเป็น

- เดี่ยวขลุ่ย ใช้ในการเปิดตัวผู้แสดงออก
- ทำนองสรภัญญะใช้บรรยายถึงความสำคัญของประเพณีบุญเบิกฟ้า
- เพลงลาว ใช้บรรยายถึงบุญคุณแห่งแม่โพสพ
- เพลงระบำ ใช้แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์แห่งผืนแผ่นดิน
- ดนตรี ใช้บรรเลงด้วยวงปีพาทย์เครื่องห้า แต่ใช้ทำนองดนตรีและเพลงร้องแบบลาว เป็นการผสมผสานระหว่าง

ไทยและพื้นบ้าน เพื่อให้มีไพเราะ

2.5 เครื่องแต่งกาย เป็นการแต่งกายแบบนางในประยุกต์ ด้วยการรัดอกแนบตัวด้วยผ้าแบบพื้นเมือง และการนุ่งผ้าจีบแบบพื้นบ้านอีสาน ใช้เครื่องประดับ ประกอบด้วย เขี้ยว กรองคอ รัดต้นแขน ข้อมือ สร้อยคอ ข้อเท้าแบบนาฏศิลป์ไทย มือถือรวงข้าว

รูปภาพที่ 3 เครื่องแต่งกาย (อุราภรณ์ จันทมาลา, 2567)

2.6 ผู้แสดง ใช้นักแสดงผู้หญิงล้วน เนื่องจากตามความเชื่อผู้หญิงกับแม่โพสพมีความเชื่อมโยงกันในฐานะ ผู้ให้ชีวิตและความอุดมสมบูรณ์ โดยแม่โพสพเป็นเทวีแห่งข้าวที่คอยรักษาและให้พืชผลแก่มนุษย์ ซึ่งบทบาทนี้สอดคล้องกับบทบาทของผู้หญิงในสังคมเกษตรกรรมที่ดูแลครอบครัวและทรัพยากร ความเชื่อนี้สะท้อนถึงการเคารพและเห็นคุณค่าในบทบาทของผู้หญิงทั้งในระบบนิเวศและสังคม โดยเฉพาะในฐานะผู้ดูแลและรักษาชีวิตและความเป็นอยู่

2.7 กระบวนท่ารำ การประดิษฐ์ท่ารำตามแบบนาฏศิลป์ไทยผสมผสานกับนาฏศิลป์พื้นเมือง และทำสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ เน้นการเคลื่อนไหวเพื่อแปรแถว รวมถึงการเปลี่ยนตำแหน่งผู้แสดง ให้เกิดภาพบนเวทีในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้เกิดความสวยงามโดยมีรวงข้าวเป็นอุปกรณ์ในการแสดง โดยในกระบวนการสร้างสรรค์ท่ารำ นาฏลีลาบูชาแม่โพสพ เป็นนาฏยประดิษฐ์รูปแบบนาฏศิลป์ไทย โดยได้นำเอาประเพณีประจำจังหวัดมหาสารคาม คือ บุญเบิกฟ้า ที่ปรากฏการบวงสรวงพระแม่โพสพ ในพิธีกรรมในประเพณีของทุก ๆ ผู้สร้างสรรค์จึงได้นำท่ารำแบบนาฏศิลป์ไทย ที่เป็นท่ารำแม่บท มาผสมผสานและประยุกต์เข้ากับการเคลื่อนไหวแบบนาฏศิลป์พื้นเมือง เพื่อให้เป็นกระบวนการประดิษฐ์สร้างท่ารำในรูปแบบ นาฏศิลป์ร่วมสมัย แต่ยังคงขนบ และจารีตของนาฏยลักษณ์แบบนาฏศิลป์ไทย โดยได้ยกตัวอย่างท่ารำที่มาประยุกต์ เช่น ท่ารำที่มาจากฟ้อนแม่บทอีสาน ท่ากาตากปิก ท่าสาวน้อยลงทุ่ง ท่าแอ้งหย่อนขา ดังภาพประกอบ

รูปภาพที่ 4 เปรียบเทียบท่าหลักจากฟ้อนแม่บทอีสาน ท่ากาตากปิก (ชยันนาร์ มาเพ็ชร, 2567)

รูปภาพที่ 5 เปรียบเทียบท่าหลักจากฟ้อนแม่บทอีสาน ท่าสาวน้อยลงทุ่ง (ชยันนาร์ มาเพ็ชร, 2567)

รูปภาพที่ 6 เปรียบเทียบท่าหลักจากฟ้อนแม่ท้ออีสาน ท่าแอ้งหยอนชา (ชยันตร์ มาเพ็ชร, 2567)

3. ความสัมพันธ์ของความเชื่อเรื่องแม่โพสพ กับการแสดงชุด นาฏลีลาบูชาแม่โพสพ

ผลการวิจัยพบว่า ความเชื่อเกี่ยวกับแม่โพสพกับการแสดงชุดนาฏลีลาบูชาแม่โพสพ จึงมีการนำเอากระบวนการท่ารำที่มีความหมายและความเชื่อเกี่ยวกับแม่โพสพ ทำรำนานาฏศิลป์ไทยเน้นสื่อความหมายและสวยงามของแม่โพสพ และท่ารำที่สื่อความหมายให้ผู้ชมเข้าใจชัดเจน และเพื่อความสนุกสนาน และผู้ชมเกิดความเบิกบานในการชม การสรรเสริญบูชาแม่โพสพ จึงเป็นการแสดงที่บ่งบอกถึงวิถีชีวิต การใช้รวงข้าวเป็นสัญลักษณ์และอุปกรณ์เพื่อสื่อให้เห็นถึงบุญคุณแห่งข้าว และความสำคัญของเทพีแห่งข้าว

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ได้ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับแม่โพสพในประเพณีบุญเบิกฟ้า จังหวัดมหาสารคาม พบว่า ความเชื่อเกี่ยวกับแม่โพสพในประเพณีบุญเบิกฟ้า จังหวัดมหาสารคาม “บุญเบิกฟ้า” เป็นพิธีกรรมหนึ่งของชาวอีสานที่ได้ถือปฏิบัติสืบเนื่องการมาแต่โบราณ โดยกำหนดเอาวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 เป็นวันเริ่มกระทำพิธี ด้วยเชื่อว่าในวันและเวลาดังกล่าวฟ้าจะไข (เปิด) ประตูนุสนสู่โลกมนุษย์ เกษตรกรก็จะเตรียมงานเพาะปลูก นาข้าวจะอุดมสมบูรณ์ด้วยบารมีของแม่โพสพ

2. เพื่อศึกษากระบวนการแสดง ชุดนาฏลีลาบูชาแม่โพสพ พบว่า กระบวนการแสดงชุด นาฏลีลาบูชาแม่โพสพ เป็นการสร้างสรรค์ในประเพณีพิธีกรรม และความเชื่อของชุมชนอีสาน โดยมีแนวคิดและแรงบันดาลใจจากความเชื่อเกี่ยวกับแม่โพสพ รูปแบบการแสดงต้องการสื่อถึงความสำคัญของแม่โพสพ ดนตรีและทำนองเพลงประกอบด้วยทำนองสรภัญญะ เพลงต้นลาวแพน และเพลงที่เรียบเรียงขึ้นใหม่ เครื่องแต่งกายเป็นแบบนางในประยุกต์ร่วมสมัย ผู้แสดงเป็นหญิงล้วน และกระบวนการรำใช้ท่ารำตามแบบนาฏศิลป์ไทยผสมผสานกับท่าฟ้อนแบบพื้นบ้าน

3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของความเชื่อเรื่องแม่โพสพกับการแสดง ชุดนาฏลีลาบูชาแม่โพสพ พบว่า ในพิธีบวงสรวงบูชาแม่โพสพ มีการแสดงชุดนาฏลีลาบูชาแม่โพสพ จากความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับประเพณีบุญเบิกฟ้า เป็นความเชื่อจากการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเกษตรกรรมเป็นจุดสำคัญ การจัดงานประเพณีบุญเบิกฟ้า จังหวัดมหาสารคาม และได้ประดิษฐ์ท่ารำในการ

แสดงนี้ ในรูปแบบการผสมผสานคือ ทำร่ำที่นำมาจากทำร่ำนาฏศิลป์ไทย ซึ่งมาจากทำร่ำในการรำแม่บทใหญ่และทำร่ำพ้องจากแม่บทของอีสาน ทำร่ำที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ เป็นทำร่ำที่ใช้ในการเชื่อมจากทำร่ำหนึ่งไปยังอีกทำร่ำหนึ่ง ทำร่ำที่ใช้สื่อความหมาย จะเป็นทำร่ำตามบทร้องที่แสดงถึงคุณูปการของแม่โพสพต่อแผ่นดิน และความอุดมสมบูรณ์ของพืชพรรณที่พริ้วไหวของรวงข้าวที่สวยงาม

การอภิปรายผล

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. ในการวิจัยครั้งนี้ได้พบข้อมูลที่สามารถนำมาพัฒนาทฤษฎีในการสร้างสรรค์นาฏกรรมไทยบนฐานแนวคิดจากประเพณีพิธีกรรมท้องถิ่นโดยการผสมผสานอัตลักษณ์ทั้งในเรื่องของรูปแบบ ดนตรีและเพลงร้อง และเครื่องแต่งกาย ซึ่งประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ เป็นประเพณีที่ชาวอีสานจะยึดถือปฏิบัติต่อกันมาแต่โบราณหลายชั่วอายุคน และในการประกอบกิจกรรมในประเพณีก็มักจะมีการรื่นเริงกัน โดยการแสดงด้วยนาฏกรรมและดนตรี ฉะนั้นการบูรณานาฏกรรมไทยจากประเพณีพิธีกรรมในชุมชน จะทำให้นาฏกรรมมีเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น และสามารถเป็นวัฒนธรรมร่วมที่สามารถสร้างสุนทรียะทางอารมณ์ได้อย่างดี

2. ความเป็นมาของประเพณีบุญเบิกฟ้า จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเป็นประเพณีที่ถือปฏิบัติกันมาแต่โบราณ เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของชาวอีสาน ซึ่งมีการเพาะปลูกข้าวเป็นปัจจัยหลัก จุดเน้นที่สำคัญจึงอยู่ที่การประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเกษตร ตั้งแต่การสวดชุมนุมเทวดา การสวดคาถาขับไล่ภูติผี การสวดสู่ขวัญข้าวและสู่ขวัญพระแม่โพสพ การสวดสู่ขวัญปุ๋ยและเมล็ดธัญพืช จนถึงการทำพิธีเสี่ยงทาย การสวดสู่ขวัญพระแม่โพสพ ราชนิแห่งข้าว ที่เป็นขั้นตอนหนึ่งที่สำคัญเพราะเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ชาวไร่ชาวนา พระแม่โพสพเป็นที่รวมแห่งศรัทธาและความเชื่อ สอดคล้องกับอุดม บ่งศรี (2543, น.5) ที่อธิบายว่าพระแม่โพสพมีความสำคัญชาวอีสาน เพราะถือว่าเป็นเทวดาและเป็นสัญลักษณ์ของข้าว เมื่อถึงเวลาที่ชาวอีสานจะนวดข้าวจะต้องทำพิธีขอขมาลาโทษแม่โพสพที่เรียกว่า “ปลงข้าว”

3. การสร้างสรรค์นาฏกรรมที่มีอัตลักษณ์ในประเพณีพิธีกรรมทางวัฒนธรรม ความเชื่อของชุมชนอีสาน ชุนนาฏลีลาบูชาแม่โพสพ เป็นการบูรณาการจากแนวคิดความเชื่อความศรัทธาในประเพณีชุมชน ซึ่งมีอัตลักษณ์ความเป็นพื้นถิ่นอีสานทั้งรูปแบบกระบวนการรำ นำมาผสมผสานกับแบบแผนนาฏศิลป์ไทย เกิดเป็นนาฏกรรมสร้างสรรค์ที่มีลักษณะเฉพาะ ซึ่งมีรูปแบบความงดงามต่างจากนาฏกรรมอื่น สอดคล้องกับสวภา เวชสุรกัษ (2547, น.5) ที่อธิบายว่านาฏยประดิษฐ์หมายถึงการคิด การออกแบบและการสร้างสรรค์แนวคิด รูปแบบ และกลวิธีที่ครอบคลุมปรัชญา เนื้อหา ความหมายของทำร่ำ และนอกจากการบูรณาการทำรำนานาฏศิลป์ไทยกับความเป็นพื้นถิ่นแล้ว ยังกำหนดรูปแบบให้มีความเป็นระเบียบมากขึ้น สอดคล้องกับสิริธร ศรีชลาคม (2543, น.10) ที่อธิบายถึงการผสมผสานทำรำนานาฏศิลป์ไทยร่วมสมัย เกิดจากแรงบันดาลใจของศิลปินที่ต้องการให้ศิลปวัฒนธรรมเกิดความน่าสนใจมากขึ้น นาฏกรรมสร้างสรรค์ในปัจจุบันจึงมุ่งเน้นการผสมผสานวัฒนธรรมในรูปแบบต่าง ๆ

ข้อค้นพบ หรือองค์ความรู้ใหม่

สังคมวัฒนธรรมอีสานเป็นสังคมที่หล่อหลอมด้วยความเชื่อ ศิลปะ จริยธรรม ศาสนา ประเพณี ซึ่งมีวิถีชีวิตเป็นแบบแผน มีฮีตคองเป็นตัวควบคุมและจัดบริบททางสังคมให้อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข แสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมในชุมชนเป็นระบบคุณค่าที่มีความสัมพันธ์กับโครงสร้างที่ส่งผลต่อสมาชิกในชุมชน ความเชื่อความศรัทธาที่ถูกต่อทอดจากรุ่นสู่รุ่น การประพฤติปฏิบัติ

กลายเป็นขนบนิยมที่ส่งต่อกันมาจนถึงทุกวันนี้ นอกจากนี้ยังเป็นการนำประเพณีท้องถิ่นที่แฝงไว้ด้วยภูมิปัญญามาบูรณาการทางด้านนาฏศิลป์จะสร้างงานต่อยอดทางวัฒนธรรมได้อย่างดียิ่ง

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

นาฏกรรมไทยสร้างสรรค์เป็นการปรับปรนทางวัฒนธรรมเพื่อให้เข้ากับบริบททางสังคมและยังเป็นการพัฒนาศาสตร์ทางด้านนาฏศิลป์ให้เกิดมิติที่หลากหลาย แต่ยังคงสุนทรียภาพทางศิลปะอย่างครบถ้วน การนำมรดกทางวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นที่แฝงไว้ด้วยภูมิปัญญามาบูรณาการ เป็นการใช้ทุนทางสังคมให้เกิดประโยชน์และเป็นการต่อยอดมรดกทางวัฒนธรรมได้อย่างดียิ่ง ซึ่งควรที่จะให้ความสำคัญกับชุมชนพื้นถิ่นแล้วนำมาสร้างสรรค์ให้เกิดเป็นวัฒนธรรมบันเทิงต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

กระบวนการสร้างสรรค์ที่มีระบบจะนำไปสู่สุนทรียภาพของนาฏกรรมได้อย่างสมบูรณ์แบบ ผู้สร้างสรรค์ผลงานจึงควรมีการวางแผนงานที่ดี ศึกษาค้นคว้าอย่างทอ่งแท้ และออกแบบอย่างเชี่ยวชาญโดยผ่านหลักการ ทฤษฎีที่ถูกต้องมีความรับผิดชอบ และดำเนินงานตามขั้นตอน มีความเชื่อมั่นและศรัทธาที่จะนำเสนอจินตนาการของตนเองผ่านผลงานอย่างมุ่งมั่น

เอกสารอ้างอิง

- กำจร สุนพงษ์ศรี. (2554). *ศิลปะสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จิตติกา โกศลเหมมณี. (2556). *รูปแบบและแนวความคิดในการสร้างสรรค์งานนาฏศิลป์ไทยร่วมสมัยของนราพงษ์ จรัสศรี*. คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุญยงค์ เกศเทศ. (2538). *แลลอดวรรณกรรมไทย*. กรุงเทพฯ: โอ เอส พริ้นติ้ง เฮาส์.
- สวภา เวชสุรักษ์. (2547). *หลักนาฏยประดิษฐ์ของท่านผู้หญิงแล้ว สนิทวงศ์เสนี*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สิริธร ศรีชลาคม. (2543). *นาฏศิลป์ไทยร่วมสมัย การสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทยกับนาฏศิลป์สกุลอื่นๆ ระหว่างปี พ.ศ. 2510 – 2542*. คณะศิลปกรรมศาสตร์ กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2567). *ชาวสยาม ความเป็นไทย พบเก่าสุดในอีสาน*. สืบค้นเมื่อ 5 มีนาคม 2568, จาก https://www.matichon.co.th/columnists/news_4973066. เมื่อวันที่ 08/06/2024.
- สุรพล วิรุฬห์รักษ์. (2547). *หลักการแสดงนาฏศิลป์ปริทรรศน์*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อุดม บัวศรี. (2526). *“คิตฮอดหมอลำใหญ่”*. มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.